

עיטורי ירושלים

פדיון שבויים

ישיבת 'עטרת ירושלים'

שבט-אדר תשע"ז | גיליון 116

פדיון שבויים

הרב שלמה אבינר

פסיקה על-פי העתיד

סוגיית פדיון שבויים נידונה במסכת גיטין (מה א. וראה כתובות נב ב), שם למדנו כי "אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהם". מדוע? שני טעמים נכתבו בגמרא. טעם ראשון - טעם ההתרוששות, 'דוחקא דציבורא הוא', יסחטו את הציבור עד שייגמר כל כספו (רש"י שם). טעם שני - גרירה, אם נפדה שבויים יתר מכדי שווים - יחטפו עוד ועוד, ואחרים יסבלו. נפקא מינה בין שני הטעמים, שאם אדם יחיד מחליט לפדות מכספו הפרטי, אזי בטל הטעם של התרוששות הציבור - כי זה כסף שלו, אבל הטעם מצד הגרירה נשאר, כי שוב יחטפו אנשים כדי לסחוט את היחידים. יש ראשונים שפסקו לפי טעם ההתרוששות (ראה פתחי תשובה, יורה דעה רנב ד. וראה פירוש הר"ב לגיטין שם), ויש כאלה שפסקו לפי טעם הגרירה (רמב"ם, הלכות מתנות עניים ח יב), ויש פוסקים שפסקו שלא נפסק שום דבר (רי"ף, רא"ש, וראה ריטב"א לגיטין שם). אמנם לענייננו, כפי שנראה, טעמים אלו אינם משנים.

שאלה: לא ברור הטעם השני, של הגרירה, החשש מחטיפות עתידיות, מדוע לעשות חשבונות בנוגע לעתיד? אנו מכירים את הכלל ההלכתי (בבא בתרא קלא א) 'אין לדיין אלא מה שענינו רואות!' אם יבוא עני ויאמר: 'תן לי כסף לאכול', האם אני יכול לענות לו: 'אולי לא, אולי אשמור את הכסף בשביל חולה מסוכן'? לא, תמיד פוסקים על-פי מה שענינו רואות עכשיו, איננו יודעים עתידות, כך הוא בהלכות רבות (ראה משנה ברכות ט ג. משנה פסחים א ב).

תשובה: נכון, לולא תקנת חכמים זו היינו פוסקים רק על-פי ההווה, אלא שחכמים דאגו לא רק להווה אלא גם לעתיד; זו תקנה מיוחדת. יש כמה תקנות כאלה, כמו במסכת נדרים (פ ב), שם שואלת הגמרא מה הדין אם יש מעיין בעיר שלנו, ובעיר השנייה אין, האם ניתן לאחרים? לא, לא נותנים לאחרים, אלא [לפי תנא אחד] שומרים אותו עבורנו כדי למנוע מצב בו תפרוץ מחלה בעתיד ונזדקק למים, אף שלעיר הסמוכה יהיה פיקוח נפש באופן מיידי בשל מחסור במים [וכן פסק העמק שאלה סי' קמז]. והרי אמרנו שמסתכלים לפי ההווה? נכון, לכן זו תקנת חכמים

תוכן

3	פדיון שבויים הרב שלמה אבינר
9	האם מותר להחליף שבויים? הרב שלמה אבינר
12	שו"ת רדיו של הג"ר שלמה אבינר עם משפחתו של הדר גולדין הי"ד
23	פולמוס שליט הרב שלמה אבינר
25	פדיון שבויים של העולם הרב רפאל שנור
30	פדיון שבויים תמורת מחבלים הרב דוד כהן

ישיבת עטרת ירושלים

הגיא 51, ירושלים העתיקה, ת"ד 1076 ירושלים 91009
טל' 02-6284101, פקס' 02-6261528 | www.ateret.org.il

מחבלים משוחררים, בין שאותם מחבלים הרגו ישירות ובין שארגנו פיגועים. אין לך טרחא דציבורא גדולה יותר מזאת. אם תאמר שאסור לפדות שבויים מטעם הגרירה - גם הוא שייך במקרה זה, שהרי אם נתפוס כל מחבל שיהרוג ונשים אותו בבית הסוהר, יחטפו ילדה קטנה, וישחררו אותו. האם זו בעיה לחטוף אנשים במדינת ישראל? אם ניכנע - יחטפו כל הזמן. ידוע הסיפור של המהר"ם מרוטנבורג שרצה לעלות לארץ, תפס אותו המלך רודולף, הכניסו לבית-הסוהר במגדל איינזיץ ודרש כופר גדול. כל הקהילות רצו לפדות אותו, בהתאם לתוספות (גיטין מה א ד"ה דלא ליגרבו ולייתו), שאומר כי מה שאין פודים שבוי יתר מכדי שוויו, זה רק בסתם אדם, אבל תלמיד חכם - זה משהו אחר, תלמיד חכם זה לא טרחא דציבורא אלא זו 'שמחת ציבורא'; התוספות הביאו הוכחה נוספת מרבי יהושע בן חנניה (גיטין נח א), שהיה בבית-הסוהר ברומי, ראה תינוק שיודע הרבה תורה, אמר: אני נותן כל ממון שבעולם לשחררו - וכן היה, ויצא ממנו רבי ישמעאל. איך נתן כל ממון שבעולם, הרי אין פודים שבויים יותר מכדי דמיהם? תשובה: הוא היה תלמיד חכם. אבל המהר"ם מרוטנבורג, כמבואר ב'ים של שלמה' (גיטין ד י), אמר: לא, אני נשאר. מדוע? - כי אם תשלמו בעבורי, יתחילו לחטוף את כל הרבנים וייגמר הכסף של כולם, לכן הוא נשאר. ובאמת, אומר ה'ים של שלמה', הוא צדק, - מאז המעשה עם המהר"ם מרוטנבורג הפסיקו לחטוף רבנים. כנראה שהמהר"ם לא פסק כמו התוספות, אלא כמו הרמב"ם והרי"ף שאינם סוברים כתוספות. לכן, לפי זה לא צריך לשחרר חטוף שלנו יתר מכדי ערכו ושוויו, ולא צריך להיכנע לסחטנות של מחבלים.

חייל ואזרח שבויים - דינם שווה?

הרה"ג שלמה גורן (תורת המדינה עמ' 424), שהוא המרא דאתרא של הצבא, כמובן, אחרי הרב הרצוג, אמר: חייל הוא מקרה מיוחד. החייל יצא למלחמה, סיכן את נפשו בשביל כלל ישראל, לכן צריך לפדות אותו 'ויהי מה' - גם כשזה מסכן את הציבור. הרי הוא הסתכן בשביל הציבור, לכן על הציבור להסתכן בשבילו. הרב גורן אמר דבר זה בתורת 'אולי', לא בתורת 'ודאי', אבל הוא נטה לדבר הזה. כיצד יתמודד עם הטענה של "אין פודין וכו'?" אמר הרב גורן: תקנת "אין פודין" נאמרה על כולם אבל לא על חיילים. חייל אינו מישהו שחטפו אותו, אלא מישהו שהלך וסיכן את נפשו ואז חטפו אותו. זה הגדר של צבא, בצבא 'אחד בשביל כולם וכולם בשביל אחד'; אמנם, זה לא כתוב בגמרא אלא ב'שלושת המוסקטרים' של אלכסנדר דיומא, אבל זה נכון, שאחד בשביל כולם וכולם בשביל אחד. כלומר, זו התייחסות שצריך לבחון אותה לפי שני הטעמים. לפי הטעם שזה טרחא דציבורא - מה בכך שיהיה 'טרחא דציבורא'? שיהיה! מה משנה אם אלו אזרחים או חיילים?

- לקחת בחשבון את העתיד. זו משמעות הביטוי "תיקון העולם" - לא רק תיקון האדם הזה אלא תיקון כל העולם, כל הציבור, כל האומה. אמנם פדיון שבויים הוא מצווה גדולה. כתוב בגמרא (בבא בתרא ח א-ב), שהרמ"ז, אימו של המלך שבור, אמרה: אני נותנת לכם כסף לצדקה בשביל המצווה היותר גדולה שיש. אמרו: זה פדיון שבויים. מדוע? כי השבוי הוא גם חולה, גם עני וגם רעב. נכון, זו מצווה רבה, אבל תיקון העולם חשוב יותר מזה.

גם כאשר השבוי בסכנה?

האם הדין ישתנה אם השבוי נמצא בסכנה? יש בכך מחלוקת ראשונים. ה'פתחי תשובה' (יורה דעה רנב ד) סובר: אם זה פיקוח נפש, פודים אותו מיד אפילו במחיר כל הכסף שבעולם ולא חוששים שזה יגרור. - ומה יהיה אם נתרושש? - גם אם נתרושש, הרי זה פיקוח נפש! (ראה שו"ע, אורח חיים תרנו א). אבל הרמב"ן וראשונים נוספים אומרים: לא, הטעמים של הגמרא עודם שייכים. אתה דואג לפיקוח הנפש של השבוי הזה? הרי תבוא מזה גרירה ויהיה פיקוח נפש של אנשים רבים! אמנם לפי הטעם של ההתרוששות - אז מה אם נתרושש? הרי החיים של האדם הזה בסכנה! התשובה היא, שצרכי ציבור הם בעלי אותו ערך כמו פיקוח נפש. הציבור צריך כסף בשביל כל מיני דברים, לכן זה נחשב 'פיקוח נפש של הציבור'. והרי כתוב: "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט טז). התשובה היא: נאמר לגבי יחיד. אתה - אל תעמוד על דם רעך, אבל לגבי הציבור מתקיים חשבון אחר, הוא אינו מצווה בזה בדיוק באותו אופן, כמו היחיד. ה'חתם סופר' פוסק (חושן משפט סוף סימן קעז) שהיחיד חייב לפזר את כל ממונו על פיקוח נפש שלו וגם של אשתו, כי הרי אשתו כגופו (ברכות כד א ועוד), וכן הלאה, אך הציבור אינו חייב. אם תאמר שהציבור חייב, אולי צריך במדינת ישראל לבטל את תקציב החינוך, תקציב ההתיישבות, וכל הכסף ילך לבתי-חולים, הרי יש שם מקרים של פיקוח נפש, ואם נשקיע שם יותר כסף, נציל יותר אנשים. מכאן רואים שבציבור דין פדיון שבויים שונה.

פדיון שבויים בימינו

מה הדין כיום, בשאלת שחרור מחבלים תמורת חטופים? פה שני הטעמים נכונים, יש כאן גם טרחא דציבורא וגם גרירה. מה הטרחה דציבורא כאן? לא טרחא כספית, אלא טרחא במובן שאם תשחרר מחבלים, הם ימשיכו להרוג. הרי הטעם שהרגו אינו מכיוון שהיו עצבניים על אדם פרטי, אלא משום שרצו להרוג. ארגון משפחות נפגעי טרור טוען שמאה שמונים וחמישה אנשים נהרגו במדינת ישראל בעקבות

לו הרב צבי יהודה קוק: תיסע באל-על, זה מוגן. הוא לא נסע באל-על, והמטוס נחטף (ירחון עיתורי כהים - גליון 176). היו שאמרו: הרב יצחק הוטנר תלמיד חכם, לפי שיטת התוספות, נעשה משא ומתן לחוד כדי לשחרר אותו תמורת כל דבר. אמר הרב יעקב קמיניצקי מארצות הברית: לא, זה לא הלכות פדיון שבויים, אלו הלכות מלחמה, ובמלחמה לא נכנעים. במלחמה לוחמים (בעקבי הצאן לרב צבי שכטר עמ' רו). כשהיו ילדים שבויים במעלות, לא נכנעו, עשו פעולה. זה נגמר לא טוב, אבל כך היה צריך לעשות. בפרשת מטוס סבנה שנחטף התנהל משא ומתן עם המחבלים אך רק למראית עין, בזמן זה נכנסו למטוס חיילים שהתחפשו למתדלקים וחסלו את המחבלים. פעם הייתה אסיפה בעניין יונתן פולארד. אמרת: צריך לכבוש את אמריקה ולשחרר את פולארד. אחר-כך בא עיתונאי ושאל אותי: למה אתה מתכוון? כמובן לא התכוונתי שבפועל צריך לכבוש את אמריקה, אלא כמו שאומרים הלמדנים, 'בחינת' כיבוש אמריקה, שצריך לעשות כל מה שביכולתנו כדי לשחרר את פולארד. בצה"ל יש נוהל ידוע הקרוי 'נוהל חניבעל'. ע"פ נוהל זה אם מחבלים חוטפים חייל, יש לירות על החוטפים גם אם החייל עלול להיהרג. חייל שנהרג זה באמת עצוב, אבל אלו סדרי מלחמה. חייל חטוף מתסיס את כל המדינה כמרקחה, משגע את כולם, מחליש את כולם.

אומרת הגמרא במסכת שבועות (לה ב): "מלכותא דקטלא חד משייתא בעלמא לא מיענש" - מלך שהרג אחד משישה לא נענש. מעירים התוספות (שם ד"ה דקטלא), מדובר במלחמת רשות, אם נהרגים שישיית מהצבא המלך לא נענש, זה עלול לקרות. אמר הרב גורן: במלחמת מצווה אין הגבלה. כמובן, לא שצריך להתאבד התאבדות כללית, אך אם יש סיכוי לנצח - צריך לנסות להצליח. עוד הזכיר הרב גורן במאמר על גבורת מצדה (ספר 'שבת המועד והזמנים') את המדרש (איכה רבה א [בבור]) המבקר את המלך צדקיה, כשתפס אותו האויב, קשר אותו בכבלים וניקר את עיניו (ירמיהו נב יא); אומר המדרש: "יאבד לב המלך" (ירמיהו ד ט) - שהמלך צדקיהו היה צריך לשבור את ראשו בקיר, להתאבד, ולא לתת לאויב את התענוג שבעינו, 'ולא היה לו להקיש ראשו בכותל ולמות!?', כי זה שובר את כל המורל הלאומי. כשיש שבוי, זה שובר את המורל הלאומי. במצב עניינים כזה - או שאתה עושה פעולה צבאית או שאתה נאלץ להותיר אותו בשבי. לא כל בעיה ניתנת לפיתרון. אדם מרגל למען מדינת ישראל, חלק מהמוסד, אומרים לו מראש: דע לך, אם המדינה הזרה תופסת אותך - איננו מכירים אותך, איננו יודעים מי אתה. זה חלק מהחשבון, אל תסבך לנו את כל המדינה בגלל הדבר הזה. כל זה כדי לא להחליש.

חז"ל גם למדונו שצריך לתת גט מלחמה (שבת נו א), כלומר, כשיוצאים למלחמה צריך לתת גט. חותני, זכרוננו לברכה, היה חייל בצבא הבריטי שלחם נגד הנאצים,

כידוע, כל אזרח הוא חייל. ומה עם הטעם של הגרירה? נכון שאתה חייב לחייל הזה הרבה, אבל אם תשחרר אותו יתחילו לחטוף חיילים (ראה שו"ת שאילת שלמה ב תמד. מחיל אל חיל א עמ' 303-301). האם זו בעיה לחטוף עוד חיילים? תמיד אפשר לחטוף חיילים. כמובן לא נתחיל לחלק אם החייל נחטף במילוי תפקידו או לא במילוי תפקידו, בצה"ל לא מחלקים בדבר הזה ובצדק, כי החייל כל העת נמצא במילוי תפקידו.

הלכות מלחמה

אז מה יהיה? ראה מה עשה אברהם אבינו כשלוט נפל בשבי, הוא לא ניהל משא ומתן, אלא הלך למלחמה עם כל 'צה"ל' שלו. אז, כל 'צה"ל' היה שלוש-מאות ושמונה-עשר חיילים (בראשית רבה מד ט). ועבור מי הוא יצא למלחמה? עבור לוט, שלא היה תלמיד ישיבה מובחר... (בראשית רבה מא ז). גם משה רבנו יצא למלחמה על כך שהכעני שבה ממנו שבי, "וישב ממנו שבי" (במדבר כא א), ומיהו אותו 'שבי'? שפחה אחת (רש"י שם), מה שנקרא בימינו בשמחה 'ערב רב'. גם דוד המלך יצא למלחמה כשנשותיו נשבו בציקלג (שמואל א ל), ואפילו יצא למלחמה על פחות מכך, כשגזזו לחייליו את חצי זקנם וחצי מעילם (שמואל ב י). על חצי זקן וחצי מעיל אתה יוצא למלחמה?! מילא על חצי זקן, אבל על חצי מעיל? כן, כי זה מתחיל בחצי זקן וזה ממשיך הלאה במלחמה. כלומר, אלה הם גדרי מלחמה שעליהם צריך להרתיע. כמו שכתוב: הרתעה, פעולה, הרתעה. זה לא כתוב בגמרא, אלא אמר את זה בן-גוריון, אבל הוא צדק. צריך קודם הרתעה, אחר-כך לחימה ואחר-כך שוב להרתיע. בספר 'מורה נבוכים' מציע הרמב"ם את הפילוסופיה הצבאית שלו ואומר שאי אפשר לשים שוטר בכל מטר מרובע, אי אפשר לשים חייל בכל מטר מרובע, אלא צריך להפחיד כך שלא יהיה כדאי לאויב להתעסק איתך ואז לא צריך כל-כך להילחם. מסופר במדרש (תנחומא בשלח יח) על אדם שקראו לו 'מרוטה', על שם שהיה קרח. איך נהיה קרח? ראה פעם נחש ביער, ומרוב הפחד נשרו שערות ראשו ולא צמחו עד מותו. אם-כן, זה כוח ההרתעה. אלה הן הלכות מלחמה. בגלות לא הייתה לנו ברירה, כשהיה לנו מישהו שבו, מה היה אפשר לעשות? אספנו כסף. היום יש לנו צבא, לכן צריך להילחם כמו בצבא.

פעם נחטף מטוס ושהה זמן רב בירדן, התנהל משא ומתן ארוך עם כל מיני דרישות. בין החטופים היה הגאון הרב יצחק הוטנר. אגב, קודם לכן הרב יצחק הוטנר הגיע לבקר את רבנו הרב צבי יהודה קוק. הרב הוטנר היה בן-דודה של אשת רבנו. שאל אותו רבנו: איך אתה נוסע? ענה הרב הוטנר: בחברה פלונית. אמר

האם מותר להחליף שבויים?

הרב שלמה אבינר

[שיחת בישיבה בשעת ארוחת הצהריים]

א. אין פודין שבויים יתר מכדי שוויים

במשנה (גיטין ד ו) כתוב שאין פודין שבויים יתר מכדי שוויים. ודאי מצווה גדולה מאוד לפדות שבויים, כמסופר בגמרא (בבא בתרא ח א-ב) שהמלך שבור מלכא נתן כסף למצווה רבה והחליטו שהמצווה הרבה ביותר היא פדיון שבויים, כי יש שם רעב, חולי, סכנת מוות וכו' (ראה רמב"ם הלכות מתנות עניים ח י). בכל זאת תקנו לא לפדותם יתר מכדי שוויים ולא לשלם יתר על המידה. למה, הרי זו מצווה גדולה? מביאה הגמרא שתי סיבות: א. שלא תהיה גרירה. אם תשלם הרבה כסף, יחטפו עוד. כשאתה מתקן לזה, אתה מקלקל לאחרים העלולים להיחטף. אמנם, ככלל, מצווה שלפנינו קודמת, אך זו תקנת רבותינו מפני תיקון העולם, שיש אחריות לא רק על אדם זה אלא על כל העולם. אין לתקן לזה אם זה מקלקל לעולם. ב. דוחקא דציבורא. הציבור יוציא כספים ובסוף יהיה דחוק ולא יהיו די כספים לצרכים אחרים לחיי היום יום (גיטין מה א). יש נפקא מינה, אם למשפחה מותר לפדות יתר מכדי שוויים. תלוי בטעמים, אם זה דוחקא דציבור - מותר, אם זה לגרירה - אסור. על כל פנים, שני הנימוקים שייכים היום. א. גרירה. אם תשחרר מחבלים רבים תמורת שבוי אחד, אז המחבלים ימשיכו לרצוח ואם יפלו בשבי, יחטפו ילדה קטנה כדי לשחררם. יוצא שאתה מציל את זה ומסכן אחרים שייפגעו. ב. גם דוחקא דציבור, כי שחרור מחבלים ממלא את הארץ ברוצחים שייפגעו בצבור.

ב. המהר"ם מרוטנברג

ידוע הסיפור על המהר"ם מרוטנברג (ים של שלמה, גיטין ד י), שרצה לעלות לארץ, נכלא בבית סוהר במגדל אייגזהם ותבעו כופר ענק. הקהל היה מוכן לשלם על פי התוספות שעבור תלמיד חכם משלמים הרבה. אכן רבי יהושע בן חנניא ביקר ברומא בבית סוהר, שמע תינוק ואמר: "מובטחני בן שמורה הוראה בישראל, העבודה! שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו" (גיטין נח א). איך כל ממון? אומרים התוספות, תלמיד חכם, זה מיוחד. אין זה דוחקא לציבור, זה

והרב יחזקאל אברמסקי כתב לו גט מלחמה. זה שבר את המורל של החיילים, לכן פסק הרב גורן: לא נעשה זאת. זאת אומרת, שבירת המורל של החיילים צריכה להילקח בחשבון כחלק מהמלחמה. כל פעם כשיש שבוי זה משגע אותנו לגמרי, סוחט מאיתנו כוחות, מחליש אותנו, וככה אי אפשר להילחם. לכן, אם יש שבוי צריך לעשות כמו אברהם אבינו וכמו משה רבנו ולהילחם.

ניהול מדינה - בשכל ולא ברגש

העמדה שאני מציג היא עמדה עקרונית. אם תשאלו את ממשלת ישראל ואת צבא ההגנה לישראל גם הם יגידו כך, אבל כל פעם כשזה עומד על הפרק - נכנעים על-ידי רגש. אי אפשר לנהל מדינה על-ידי רגש, הרגש מרכך את הלב. ב'עין איה' (שבת ב פרק ה אות סז) מסביר מרן הרב ששאל המלך ניהל מדיניות צבאית קצרת טווח, ולכן הוא נכנע. פעמים רבות הוא פעל ברפואה, בעקבות זאת כל המדינה הייתה שטופת דם. לעומתו, דוד המלך ניהל מדיניות צבאית ארוכת טווח, הוא היכה בעוצמה ועל-ידי זה חסך בסופו של דבר דם רב.

"ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום".

חייל צריך לדעת שלא נפקיר אותו. אבל לא נחליף שבויים. עקרונית, כולם מסכימים בזאת גם בצה"ל, גם בממשלה. אבל מול לחץ, לצערנו, נכנעים. אך כאשר יראו האויבים שאנחנו לא נותנים כלום בשביל חטופים, יפסיקו לחטוף (ראה שו"ת שאילת שלמה מהדורה ראשונה ח"ד תשובה סו, ובס' מחיל אל חיל ח"א עמ' 301 303-).

טוב לציבור (גיטין מה, א ד"ה "דלא ליגרבו ולייתו"). אבל המהר"ם מרוטנברג אמר בענוותנותו, אם תשלמו עלי, מחר יחטפו את כל הרבנים, ויכלה הממון בכל הגולה אז מוטב שתאבד מעט חכמה היתרת ויצילו את כל חכמי ישראל. (שיטת רמב"ם ור"פ שלא הביאו דין התוספות). הוא נשאר במגדל. התשב"ץ, רבי שמעון בן צדוק היה מבקר אותו ושואל אותו שאלות, וכן בעל ההגהות מימוניות. אכן, יש לעשות חשבון, לא זמני אלא לטווח רחוק.

ג. בזמן הזה - גדרי מלחמה

אך כל זה לא כל כך שייך בזמננו. הכל נכון, בימינו יש נתון נוסף. בגלות, מה יכולנו לעשות?! אבל עכשיו יש לנו מדינה, מדינה לא מנהלת משא ומתן על שבויים. יש צבא ויוצאים למלחמה אפילו להציל אדם אחד. כשנשבה לוט, אברהם אבינו לא עשה משא ומתן, אלא גייס צבא, סיכן שלוש מאות ושמונה עשרה אנשים להציל אחד (בראשית יד יד). זה שייך לגדרי מלחמה. כאשר "וישב ממנו שבי", שבויה אחת מהערב רב, אז משה רבינו גייס את כל הצבא להצילה (במדבר כא א-ג). וכן דוד המלך להציל בני משפחתו בצקלג. מעשה שנחטף מטוס ועוכב בירדן זמן רב. במטוס נכח גאון, הרב יצחק הוטנר בעל "פחד יצחק, שהיה קרוב משפחה של רבנו הרב צבי יהודה וביקר אצלו. שאלו רבנו באיזו חברת תעופה הוא טס, ויעץ לו לטוס אל על, מכיוון שזו חברה יותר מוגנת. הוא טס בחברה אחרת והמטוס נחטף. יש שהציעו לעשות משא ומתן נפרד עם המחבלים לשחרור הרב יצחק הוטנר. פסק הגאון הרב יעקב קמינצקי מאמריקה שאין זה פדיון שבויים, אלא גדרי מלחמה, שאין נכנעים לטרור (בעקבי הצאן מהג"ר צבי שכטר עמ' רו-רח). וכן פסק הגר"מ פיינשטיין שאין להקדים הצלת הראש ישיבה להצלת שאר היהודים הנמצאים בשבי עמו (רשומי אהרן ח"ב עמ' ח). במלחמה מסתכנים רבים כדי להציל אחד. בדומה לזה יש נוהל "חניבעל" שאם חוטפים חייל יורים על החוטפים אף על פי שהחייל עלול להיהרג מזה. אלו גדרי מלחמה.

פעם, עשו פעולה צבאית כדי לשחרר ילדים במעלות וזה לא עלה כל כך יפה, נהרגו עשרות ילדים, אבל ככה פועלים.

בחטיפת מטוס "סבנה", עשו משא ומתן רק למראית העין, שלחו טכנאים לטפל במטוס והיו אלו חיילי צה"ל מחופשים והצליחו ב"ה.

גם לפני מבצע אנטבה, לא עשו משא ומתן. במלחמה כמו במלחמה.

האמריקאים לא עורכים משא ומתן אלא תוקפים. פעם היו שבויים אמריקאים באיראן, הביאו גדוד שלם, נכשלו ונהרגו חיילים אמריקאים רבים. אבל לא הצטערו, ככה צריך לנהוג.

שו"ת רדיו של הג"ר שלמה אבינר עם משפחתו של הדר גולדין הי"ד

הקדמת הרב:

שלום המאזינים שלום המאזינות, שלום האורחים החשובים, פרופסור גולדין אביו של הדר גולדין המפורסם שמסר נפשו על קידוש השם, וגם אימא שלו לאה גולדין, וגם אח תאום שלו אשר כמותו צור גולדין, ועוד שני רבנים מהישיבה שלנו בגלל חומרת הנושא וחיבותו בשביל עם ישראל.

הנושא מתחבר לאברהם אבינו בפרשה הקודמת, פרשת לך לך, אברהם אבינו יצא למלחמה כדי להציל אדם אחד - לוט, עם 318 תלמידים, תלמידי חכמים. שמא תאמרו: האם יש לסכן שלוש מאות שמונה עשרה חיילים בשביל להציל אדם אחד? הרי זה לא הגיוני?! נכון, בחיי יום יום זה לא הגיוני, אבל במלחמה זה הגיוני, זה הכלל במלחמה, אחד בשביל כולם וכולם בשביל אחד. אמנם זה לא מובא בגמרא, אלא הוא פתגם של אלכסנדר דיומא בשלושת המוסקטרים, והוא גם מן סיסמא בלתי רשמית של שוויץ, מסכנים הרבה כדי להציל אחד, ואחד מסתכן בשביל כולם. אלו גדרי המלחמה. עכשיו אנו במצב של מלחמה, וכלל גדול - לא מפקירים חייל בשטח, לא חייל חי, לא פצוע ואפילו לא חלל של חייל.

לפני שנכנס לגופו של עניין, אנו מדברים על הדר גולדין וגם על אורן שאול, אנחנו רוצים קודם לשמוע דברים טובים על הדר מההורים שלו, שבאמת היה נשמה יקרה מאוד, העוז והענווה כך היה כתוב על הרצועה שלו, אדם עדין נפש, מידות טובות ויחד עם זאת מלא אומץ וגבורה.

שמחה גולדין על בנו הדר:

אני רוצה לספר עליו קצת, ואחרי אמא שלו. הדר למד בכפר בתיה, היה מדרין בבני עקיבא, ואחר כך הגיע למכינה בעלי, בני דוד, שהה בה שנתיים, שם הוא בעיקר למד והתחזק בכל מיני נושאים שהוא חשב עליהם במשך כל השנים, במיוחד התעסק בלימוד הספר מסילת ישרים עם הרב אליעזר קשתיאלי. על

הספר הזה הוא כתב סוג מסוים של פירוש בגיל 19, ואנו מקווים להוציא אותו לאור. בתום שנתיים התגייס לסיירת גבעתי, עבר את כל המסלול, בדרך כלל בהצטיינות, למרות שלא יידע אותנו, אחרי שגמר את קורס הקצינים בהצטיינות הוא הלך להיות מפקד טירונים, הפך אותם ללוחמים, וחזר לסיירת אחרי מבצע שובו אחים. הוא ביקש את ידה של עדנה מיד אחרי ההלוויה של שובו אחים וכך אמר לה: בשעה קשה כזו, אנו מוכרחים לעזור לעם ישראל, להכניס לו אור ושמחה של משפחה. הוא נהרג ביום האחרון של צוק איתן, בזמן הפסקת האש. האויב ניצל את ההפסקה והרג שלושה לוחמים מסיירת גבעתי ואת הדר הוא חטף לאחר שנהרג. מאז במשך שנתיים ושלושה חודשים, אנו נמצאים במסע להשיב את גופתו לקבר ישראל, ולעשות זאת בדרכו, בעוז ובענווה, מבלי לשלם את המחירים ששילמנו בעבר על החזרת שבויים וחללים אנו נחושים להפך את המשוואה ולהכריח את האויב לשלם מחירים על זה שהוא לא מחזיר את הדר ואורן לקבר ישראל, על ידי כך אנו נצליח להביא גאולה לעם ישראל ולעולם בשאלת החטיפות והמחבלים.

לאה גולדין על בנה הדר:

אני אמא של הדר, לאה גולדין, ושל צור ושל איילת ושל חמי, אני רוצה להוסיף כמה מילים. בנוסף לזה שהדר היה חייל וקצין מצטיין, הוא היה מנהיג בנשמתו, והשאייר לנו מורשת מדהימה. חלק מהמורשת כתובה, ההגיגים שלו בנושא מסילת ישרים (שעכשיו שמחה עובד עם הוצאת קורן להוציא כספר) והמון כתובים שבכל שעה מביאים לנו פקודיו וחניכיו, על מתנות וצ'ופרים שקיבלו ממנו, עם כל חכמת החיים שהוא הצליח להעביר אליהם, והם ממשיכים את דרכו. למשל, אחד הדברים ששמענו מכל האנשים שהיו סביבו, חניכיו בבני עקיבא, טירניו בצבא, שהמשפט שלו היה: יש לך שתי אפשרויות בחיים, להתעסק עם עצמך או לעשות דברים גדולים, וזה המשפט שאני אומרת לעצמי כל בוקר כשאני נכנסת ויוצאת מהאוטו לדרך. הדבר המרכזי בחיים של הדר, היה לחבר את עם ישראל, זה היה החלום שלו, ואנחנו מגשמים את החלום שלו, אנחנו מוציאים את עצמנו נפגשים עם עם ישראל, מה שלפני שלוש שנים לא הגענו, ועכשיו אנחנו לומדים, ועכשיו אנחנו צריכים את עם ישראל שיעזור לנו להביא את הדר.

הרב:

כן, לא עם ישראל צריך לעזור לכם, אלא אתם עוזרים לעם ישראל בגבורה. בחיים שלו הוא הוסיף גבורה באומה, אז אנו רוצים שגם

להיות כפוי טובה. המקור של רש"י הוא במדרש, כיוון שנהרגו שאול ובניו, אמרו אנשי יבש גלעד, אותו האיש שהצילנו מחרפת בני עמון אנו חייבים לגמול לו חסד, ועמדו כל הגיבורים שבהם והלכו כל הלילה לחומת בית שאן, ולקחו את גופת שאול וגופת בניו מחומת בית שאן שנאמר יקומו כל אנשי החייל כל הלילה, ולכן במלחמה שאול שהוא המלך, וגם כל חייל, לא מפקירים. אפילו אם מסתכנים. אם היינו יודעים איפה הדר נמצא היום, היה צריך לעשות מבצע צבאי ולחלצו. כמובן לא יודעים איפה הדר נמצא, אבל על כל פנים, זה מסביר את החומרא והחשיבות שבדבר.

ברכת הטוב והמטיב בברכת המזון כשחייל לא מובא לקבורה שמחה גולדין:

תודה על התשובה. רציתי לשאול בקשר לברכה בברכת המזון, הטוב והמטיב, שתוקנה אחרי שהביאו את חללי ביתר לקבורה (ברכות מח ב), האם אפשר להגיד את ברכת הטוב והמטיב כל זמן שחלל חייל לא מובא לקבורה? אני כאביו מרגיש שאיני יכול להגיד אם הוא לא יובא לקבורה, ואני חושב שאם עם ישראל היה איתי בכיוון הזה, היינו מביאים חללים לקבורה הרבה יותר מהר, הייתי רוצה לשמוע דעתו של הרב?

הרב:

נכון שהברכה הזו תוקנה על ידי חז"ל כאשר הלוחמים של מרד בר כוכבא הובאו לקבורה, יחד עם זה, אני לא חושב שצריך להעניש את ברכת המזון. ברכת המזון אינה אשמה בדבר הזה. במיוחד שהנהגה היא הייתה הנהגה של גלות, תחת שלטון רומי, לא יכולנו לעשות שום דבר, אלא לקוות ולהתפלל, אבל עכשיו זה לא גלות. יש לנו מדינה, צבא וכוח, אנו לא מסכנים שעושים הפגנות של בכי, אנחנו חזקים. זה מזכיר שפעם מטוס נחטף, היה בסעודיה, והתנהל משא ומתן ארוך לשחרר את השבויים, ביניהם תלמיד חכם גדול, הג"ר יצחק הוטנר. אמרו תלמידי, כיוון שהוא רב גדול לפחות אנחנו נפדה אותו, כי כתוב בתוס' גיטין (מג א) שתלמיד חכם גדול פודים אותו אפילו יותר מכדי שווי. אמר הג"ר יעקב קמנצקי, רב חרדי באמריקה: לא, זה לא פדיון שבויים, זה מלחמה. פדיון שבויים זה דין של הגלות, כשאנחנו מסכנים בגלות, אנחנו מתחננים לשובנו ופודים, אבל עכשיו אנחנו עם עצמאי, איננו מתחננים לאף אחד, אם מפריעים לנו אנו מכים, וזהו. היה פעם סופר צרפתי יהודי קראו לו פגני (הוא לא היה פגני אך כך היה שמו) הוא כתב שהפילסוף הצרפתי דקרט אמר אני חושב משמע אני קיים, אך זה

אחרי מותו. כתוב: גדולים צדיקים במיתתם מאשר בחייהם, שגם אז יוסיף לאומה זקיפות קומה ועוז, ברוך ד' אנו עם חזק מלא ועוז, אבל כמו כל דבר טוב אנו צריכים להוסיף, ומכאן נעבור לשאלה הראשונה.

גדר של מצות להביא לקבר ישראל שמחה גולדין:

אני הייתי מאוד רוצה לברר את הסוגיא לפרטיה של המצווה להביא לקבר ישראל, האם יש גדרים ויש תנאים במצווה זו? האם צריך לקחת סיכונים? ואם יורשה לי להרחיב, התפיסה שלי גם כאדם דתי, גם כקצין בצה"ל וגם כמחנך, הייתה שצריך ללמוד מדוגמת התנ"ך, העברת שאול לקבר ישראל אחרי שמת. ההתנהגות הנועזת של אנשי יבש גלעד שהצילו את גופת מלך ישראל מביזיון (שמואל א לא ח-ג), הדברים שאמר דוד בקינתו, והעובדה שהיה רעב בעם ישראל במשך שלוש שנים מתברר בעקבות זה שלא הביאו את המלך לקבורה ראויה, דבר שדוד מתקן אותו. על הדברים האלה חונכתי ועליהם גדלתי, והייתי רוצה לברר את זה מבחינת המצווה.

הרב:

נכון, כולנו יודעים שמצווה לקבור אדם, ואם אין לו קוברים הוא מת מצווה, שזה דוחה את הכל. עכשיו צריך לדעת שהמסורת בצה"ל מאז קום המדינה היא שמביאים תמיד חייל לקבורה, וגם מפנים את גופתו תחת האש, הרב גורן בכיספולוג'ה, חילץ גופות של חללים תוך מעבר בשדה מוקשים, ומינה שניים שיתנו גט לאשתו אם לא ישוב מן המשימה, בה הוא פילס את הדרך. ועוד הרבה אחרים עשו זאת, נכנסו לשטח קרבות, כדי לחלץ גופות. וזאת למה? באופן כללי לא עושים דבר כזה, אבל זה חלק מהלכות צבא, הלכות מלחמה, כמו שהוא מסר נפשו עבורנו, אנו נמסור נפשנו עבורו. הזכרת בצדק את אנשי יבש גלעד, שחילצו במבצע לילי את גופותיהם של שאול ובניו, תחת הסכנה, וגם יותר מאוחר שדוד הביא את שאול לקבורה. אומר הפסוק: "בעלי יבש גלעד, אשר גנבו אותם מרחוב בית שן, אשר תלאום שמה פלשתים, ביום הכות פלשתים את שאול" (שמואל ב כא יב). מה פירושו של "אשר גנבו"? הכוונה חילוף לילי. ורש"י אומר: למה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבע יותר משאר ישראל? תשובה: לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה נחש העמוני עליהם, כלומר הוא הציל אותם אז הם הצילו אותו (רש"י דבה"א י יב). ועיין גם שו"ת משיב מלחמה לגר"ש גורן ב ריז). ולכן יסוד מוסרי ראשוני זה הכרת טובה, לא

לא מגיעה הערכה כדי לומר דבר כזה צריך להיות נורמלים, אבל איפה שיש הרבה אנשים לא נורמלים, מי שנורמלי הוא הישג עצום. נכון, אין דבר כזה לשחרר מחבלים, אפילו בגלות כתוב בגמרא גיטין (מג א) שלא פודים שבויים יתר מכדי שוביים, ויש לכך שני נימוקים: נימוק אחד, דוחקא דציבורא, אנחנו משחררים מחבלים אחר כך הם ממשיכים, לפי הנתונים של ארגון אלמגור של ההורים של המשפחות השכולות, מחצית הטרוריסטים אחרי שחרורם שוב מעורבים בטרור, אז אנחנו עושים טובה לבן אדם אחד וכולם משלמים. נימוק שני, אם אנחנו משלמים הרבה על פדיון שבויים, אנחנו מעודדים אחר כך שיקחו עוד ועוד שבויים, אנחנו מעודדים את הטרור. אחרי שחרור גלעד שליט, הערבים הציעו פרס של מיליון דולר למי שיחטוף חייל ישראלי. אנחנו לגמרי טיפשים?! אין דבר כזה! הייתה פעם עסקה, רוזנווסר, הוא נותר בצפון וגלגלו אותו לירדן וללבנון ולמצרים וכל מקום, והם דרשו שנשחרר 300 חיילים, והמדינה אמרה אחד, ובסוף הוא שוחרר תמורת אחד. כתבתי מאמר - "אחד שווה אחד". הוא שוחרר. אנחנו הבאנו את השבוי שלהם עם רכב, הם שלחו את השבוי שלנו ברגל, הוא הגיע ברגל, חיכתה לו קצינה אחת עם זר פרחים, זה הכל. הוא אמר: אפשר בבקשה כוס מים, וזהו. זה היה השחרור של רוזנווסר. אם כן, אין דבר כזה שחרור מחבלים, בעסקת שליט, אלה ששוחררו, כבר רצחו שבעה אנשים, מתוכם שלושת הנערים, וכתוצאה משלושת הנערים גם נערך מבצע צוק איתן שנהרגו עשרות עשרות, כולל הבן שלכם. שבעים ושתיים הרוגים ומאות פצועים, זה טירוף, אין דבר כזה, לא משחררים מחבלים, בשום פנים ואופן. הרי הדבר היחיד שפועל עליהם זה הרתעה. אם מחבל יודע שבסוף הוא ישוחרר, אז איפה ההרתעה? בבית סוהר הוא קבל כל מיני הטבות וכסף וקורסים והוא יוצא גיבור לאומי, אז מה?! לכן הוא צריך לדעת שהוא לא ישוחרר לעולם וידון למאסר עולם. בעסקת שליט שוחררו יותר מאלף אנשים שנידונו למסר עולם. מטורף! אולי רק כשיש מדינות נורמליות ועושים הסכם שלום מחזירים שבויים והכל תקין, אבל פה זה לא כך, הם ממשיכים להילחם, ולכן בשום פנים אין להיכנע, אי אפשר לשחרר אף אחד.

דרכים לשחרור ללא שחרור מחבלים

שמחה גולדין:

מה אנו עושים כדי להכריח את החמאס להחזיר את החללים, אנו כמשפחה חושבים שצריך לפעיל לחץ כבד על החמאס, במיוחד בהקשר של נושא האסירים בבתי הכלא שלנו, שנמצאים בקייטנה, אנו לא יכולים להשאיר את המצב כמו שהוא, לא מחזירים ולא עושים עסקה, אחרת הם ימשיכו לחטוף. השאלה איך נכריח אותם להחזיר ללא שחרור מחבלים?

שטויות, אנחנו חושבים כבר חמשת אלפים שנה, וזה לא עוזר לנו להתקיים, אלא אני מתגונן אני לוחם, ולכן אני קיים, ברוך ד'. עכשיו אנחנו לא מסכנים העומדים בפתח, אנו מדינה ריבונית ודורשים ותובעים את שלנו.

עסקאות שחרור מחבלים

שמחה גולדין:

העמדה של המשפחה, ואני אתן את הבמה לצור, כי הוא יותר יצר אותה, נוגעת לשחרור המחבלים. בדרך אנו משחררים כאלה עם דם על הידיים, ובדרך כלל אנחנו נשאלים לגבי שאלת המחיר, המשפחה דורשת שעלינו לשנות את המשוואה, ולהפעיל לחץ על החמאס במקום לשחרר מחבלים.

צור גולדין:

אני צור גולדין אחיו התאום של הדר, כמו שאבי אמר, תאום לא זהה, אלא משלים. בלילה שבו הודיעו לנו, אני כמובן הייתי אז בשטח, הייתי חלק מהמאמץ במסגרת חטיבת גבעתי, וחזרתי הביתה ביודעי שהדר בחיים, וכל המאמצים להשיבו עדיין מתקיימים. הכנסנו את השבת ובצאתה קיבלנו את ההודעה מאוחר בלילה מפי הרב הראשי שהדר ככל הנראה נורה ונהרג. משפחה רגילה עסוקה ברגע קבלת הבשורה במהפך למשפחה שקולה. אצלנו היה דיון על חוסן לאומי. שר הביטחון תיאר לנו סיטואציה של שאלה בסוגיית כבוד ישראל, הוא הסביר לנו שבמשך שלושים שנה המדינה והעם ידם לא הייתה על העליונה בסוגיית החטיפות, ויש להילחם על כבוד ישראל, ושההזדמנות שלנו פה, כמשפחה, ולא היחידה, יש גם את משפחת שאול, זו ההזדמנות שבה אנו יכולים להפוך את המשוואה, ולא לתת לאויבים שלנו מכך שהם אווזים בלוחם חי. הייתה פרוצדורה מורכבת כי זה התקדים, בסופו של דבר הוריי החליטו גם לערוך הלוויה, אבל המסר העיקרי היה כבוד ישראל, הכבוד הלאומי. אנחנו לא ניתן לאויב להתפאר לסחוט מדינה שלמה ולגרום לשחרור מחבלים, השאלה שלנו היא, מה שאנו מבקשים זה שיהיה שינוי משוואה, במקום שאנו נשלם מחיר לאויב, האויב ישלם מחירים על כך שהוא אווז בלוחמי ישראל, אני שואל את הרב, כיצד הוא רואה את הסוגיא הזו מבחינת כבוד ישראל, וכמובן בהלכות ציבור, סוגיית ההנהגה הציבורית בדורתנו?

הרב:

קודם כל אביע הערכה אליכם שאתם נגד עסקאות שחרור מחבלים. בעצם אולי

הרב:

נכון, הם אנשים שהשפה היחידה שהם מבינים היא שפת הכוח, גם ביניהם זה כך, לא שייך להתחנן ולהסביר להם דברים יפה. לכן אתה צודק, הטורוריסטים, שעצורים אצלנו, לא צריך לבוא לקראתם, ולעשות להם טובות, כמו שאתה אומר - קייטנה. כמובן אנו לא נהפוך בתי הסוהר שלנו לגוונטנמו, שם יש לקונה משפטית, כי זה בשטח קובה, ולכן חוקי ארצות הברית לא חלים שמה. אנחנו לא נהיה גוונטנמו. אבל זה לא אומר שצריך קיצוניות הפוכה, איני יודע את הסכומים, אבל כל אחד מהם מקבל אלף שקל בחודש על ידי הרשות הפלסטינאית, אם הוא נפצע - אלפיים, אם הוא הרג - שלושת אלפים, וכן הלאה. והם עושים קורסים ועוד, זה לא שייך, במיוחד שלא בטוח שיש לו דין שבוי מלחמה. יש על כך הרבה דיונים, יש אזרח ויש חייל אויב, האם יש גם קטגוריה באמצע, כלומר, לוחם שאין לו חוקים. בארה"ב דנים בזה, לוחם שאין לו חוקים כי אזרח זה דין פלילי, חייל אויב - חוקים מיוחדים, אבל פה זה לוחם שאינו חוקי. למה? כי הוא לא לוחם על פי כללי הלחימה. על פי כללי הלחימה צריך להילחם עם מדים, או עם סמל מזהה, צריך ללכת עם נשק גלוי ולא סמוי וצריך סדר. הוא לא נקרא לוחם של האויב, הוא סתם רוצח. ודאי שאי אפשר לעשות איתו הטבות. כמובן נשמור לקיים את האמנות הבינלאומיות, אבל טיפה יותר מזה לא צריך לתת לו, בשום פנים ואופן. אתם צודקים בהחלט! זה הדבר שכל העם היושב בציון יכול להבין, זה לא בית סוהר בשביל רוצח, זה לא מחנה בני עקיבא, עזרא או הצופים לדתיים, הוא צריך התנאים הכי קשים שיש בשביל מה שנקרא לוחם בלתי חוקי.

העלאות את הסוגיה בציבור**הרב אבישי צרויה:**

דיברנו על הדברים שהם כלפי חוץ, התנהלות כלפי הגורמים שהם האויב, אבל האם נכון להעלות את הסוגיא הזאת לתודעה הציבורית? ואם כן, באיזה עוצמה ובאיזה אופן, כיוון שתמיד נשאלת השאלה, האם כאשר אנו מעלים סוגיות כאלה לציבור שמעורבים בהם גם עניינים רגשיים, האם בסופו של דבר זה לא יגרום לציבור לשפוט את הדבר באופן רגשי במקום באופן שכלי איזאסיטלי מתוך תודעה של מצוה. וזה הדבר שלפעמים אחר כך גורר את התוצאה, עסקאות כגון עסק גלעד שליט שהרב הזכיר?

הרב:

זה סוגיא קשה מאוד, כלומר מבחינה הלכתית, לא מסתכנים כדי להציל גופה,

אין דבר כזה, יש על זה תשובה של הג"ר זלמן נחמיה גולדברג (המעין תמוז תשס"ד), אבל ככה נהגו תמיד. למה? בגלל הצורך הרגשי, היינו - איך אומרים - זה לא ערך זה צורך, אבל האנשים הם כמו שהם, האנשים הם רגשיים, הם לא לגמרי שכליים, יש על זה גם רגשות ישרים, חייבים להתחשב ברגשות. כלומר, מה שמסכנים חיילים לחלץ חלל זה לא שכלי זה רגשי, זה רגש ישר וטוב. יש לי פה ציטוט מוועדת וינוגרד, הועדה לבדיקת אירועי המערכה ממלחמת לבנון השנייה, וזה לשונה: "הטענה שצריך לעשות כמעט הכל להחזיר חטופים," - הוא מדבר גם על חטופים וגם על חללים - "על אף עוצמתה הרגשית, אינה עומדת בפני הביקורת, אם אנחנו פועלים על מנת לשחרר שבויים או חטופים בצורה המגדילה משמעותית את החשש כי אחרים יהרגו או יחטפו, המסר שאנו שולחים על ידי כך אינו מסר של כבוד עצום לחיי כל חייל וכל אזרח, אלא של התנהגות רגשית בחלקה שבהכרח יוצרת סיכונים מיותרים להם ולביטחון של חיים של אזרחים". לכן צריך להבין, מלחמה זה לא מקום לרגשות, מלחמה זה מלחמה, קצין רץ קדימה ונופל חייל, הוא לא יושב לידו לבכות, אחרי זה יבכה. גם במגילת אנטיוכוס, הבנים של מתתיהו חזרו בוכים כי נהרג יהודה המכבי. אמר להם: מה אתם בוכים במלחמה? אני הזקן גם בא כדי להילחם! לא בוכים במלחמה! אבל פה זה לא רק עניין של רגש, זה עניין שכלי מאוד, החמאס הם רשעים מרושעים, גם כלפי ערבים, הם רשעים בכל קנה מידה מוסרי שקיים בעולם, וצריך להכות בהם. אנחנו מוגבלים על ידי אמנות בין לאומיות, טוב, זה לא הנושא כרגע, אנחנו לא נפר אמנות, אבל מה שאנחנו לא מוגבלים על ידי אמנות אנחנו נכה בהם, זה שכלי, זה הגיוני, זה שקול. אתם הרגתם בן אדם שלנו, אתם סתם רוצחים, אנחנו נכה בכם, אם לא תחזירו את גופתו נכה בכם עוד יותר, זה מוסרי, המרחם על אכזרים סופו להתאכזר לרחמנים. הם אנשים אכזריים, וזו השפה שהם מבינים. אנחנו לא אכזריים, אנו אנשים טובים והומניים, אך כלפי אדם אכזרי, זה מה שצריך לעשות. לכן, אע"פ שאיננו נגד הרגש, וזה רגש ישר וטהור, אנו לא מנהלים מלחמה על פי רגש, זה אויב אכזרי וקשה, וצריך להכות בו, זו השפה היחידה שהוא מבין, לצערנו.

התעוורות של העם**לאה גולדין:**

אנחנו שנתיים ושלושה חודשים אחרי שהדר נחטף והוכרז חלל, הדר ואורון נחטפו בזמן מלחמה חיילים וחזרו חללים, לצערנו כולם התבלבלו, אנו אחרי שנה הבנו ובצורה טכנית, שגם ברשומות של צה"ל הוא רשום חלל ולא היה רשום שם שהוא נעדר, עם ישראל לא הבין מה אנו מדברים, אני רוצה לציין שזה המקרה הראשון

פעם לפני הרבה שנים מישהו התבטא ואמר: "ערבים מסכנים חושבים ומבולבלים צריך להסביר להם..." אז רבנו הרב צבי יהודי אמר: "צריך להסביר להם בטנקים! זו השפה שהם מבינים". זה דבר שהעם היושב בציון מבין, שהמחבלים הרוצחים בבית הסוהר לא צריך ללטף אותם, כל אדם נורמלי על פני כדור הארץ יבין זאת. מה עושים האמריקאים לרוצחים של אחד עשר בספטמבר? הם משלמים על כך ביוקר... אנחנו לא צריכים עד כדי כך. וצריך לחזור על זה הרבה, בגלל שזה לא מעניין את התקשורת. היא מרדימה. דברים אחרים מעניינים אותה. בעלי השלטון ובעלי ההון פועלים דרך התקשורת להרדים עניינים. אבל אדם נורמלי בציון- הוא אתכם, ואתם איתו. אתם עושים לו טובה, מעוררים אותו. היה רמטכ"ל אחד שאמר: אנחנו לא יכולים למנוע לגמרי את הטרור, אבל מה שאנחנו כן יכולים זה שטרוריסט ישלם על כך מחיר כבד, זה ביכולתנו. ודאי אי אפשר למנוע לגמרי טרור, אך אפשר לצמצם על ידי שהם ישלמו מחיר. הרמב"ם מסביר במורה נבוכים (ג מא): כל עונשי התורה הם להרתעה, שידע החוטא שאם יעשה- ישלם ביוקר, ואין מדובר באכזריות, אדרבא זו רחמנות. אנו אנשים רחמנים בני רחמנים, רק מתוך הרחמנות אנחנו תובעים את הדבר הזה.

כבוד לאומי

הרב מרדכי ציון:

לא נעים להגיד לפני המשפחה, אבל אולי צריך להתעלם לגמרי מכל הדיון, כי זה חוסר כבוד לאומי. אולי צריך לוותר לפעמים למען הכבוד הלאומי?

הרב:

נכון, הכבוד הלאומי חשוב מכל, מופיע בתנ"ך שדוד אמר: "אל תגידו בגת אל תבשרו בחוצות אשקלון פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלוזנה בנות הערלים" (שמואל ב א כ) ובמדרש כתוב: למה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע? אל תגידו בגת אל תבשרו בחוצות אשקלון... גם בשיר של הלח"י "חיילים אלמונים" - "אם אנחנו נפול ברחובות, בבתיים, יקברונו בלילה בלאט, במקומנו יבואו אלפי אחרים, ללחום ולכבוש עדי עד". אבל פה זה עצמו הוא הכבוד הלאומי, אם אנו מתחננים ובוכים, זו פגיעה בכבוד הלאומי, אבל אם אנו תובעים לעשות דין ולהעניש אלה שחטאו ופשעו ועוזריהם ותומכיהם בעקפין, זה הכבוד הלאומי.

בתולדות המדינה. אמרו לנו: הוא הרי נהרג, לא? לקח לנו תהליך ארוך שהסתיים רק לפני כמה חודשים, להחזיר אותו להגדרה שהוא נמצא בה רשמית שהוא נעדר, הגענו למחלקה הנכונה בצה"ל, ופתחו לו תיק נעדר ומטפלים בו. משפחת גולדין, שנתיים ושלושה חודשים עובדת קשה להביא את הדר חזרה לקבר ישראל, הבנתי שזה מצווה, זה מוסרי, הבנתי שצריך לשים את הרגש בצד, כי יש לנו אויב אכזר וצריך לפעול נגדו עוד יותר באכזריות, אבל מצד שני אנחנו מרגישים לבד. הגענו למצב שמתייחסים אלינו כאילו אנחנו מקרה פרטי. אנו חושבים שאיננו מקרה פרטי, כי במדינה יש צבא העם, חובת התגייסות, כל משפחה תגייס את ילדיה, ומה שאנו אומרים רלוונטי יהיה גם למלחמה הבאה, כי אין פני שכנינו לשלום, הם טרוריסטים. אז איך מניעים אנשים לפעולה? מה אפשר לעשות? לצד זה אנו רואים שהאסירים הטרוריסטים חיים חיי שפע, חוץ מזה שהם לא יכולים לצאת הביתה הם מקבלים הכל, המשפחות שלהם מבקרות אותם כל שבוע ועושים חגיגות, תושבי עזה, כולל חמאס. יש עובדות על כך שכל מה שנכנס לעזה עובר לחמאס, והם מקבלים הטפלת מי ים ואנרגיה, ושולחים את אנשיהם לטיפול רפואי, על חשבון ישראלי, אנחנו מחכים שנה לניתוח והם מקבלים מיד...

הרב:

צריך לדעת קודם כל, העם היושב בציון אתכם. אתם אומרים דברים הגיוניים ונורמלים, ועם ישראל שמח לשמוע את זה. צריך לומר הרבה פעמים. לצערנו יש מה שנקרא תקשורת, שיוצרת "תודעת כזב", זה מושג ידוע של המקרסיטיזטים, וגם הנאומקרסיטיזטים, תודעת כזב. למה? כי כרגע זה לא מעניין את התקשורת, זה לא מלהיב, זה לא נמכר, זה לא נשמע, התקשורת יוצרת תודעת כזב שהכל בסדר, זה ביזנסנס אניוזול. אבל העם היושב בציון הוא נורמלי, אתם לא מקרה פרטי, זה אירוע מכונן, הרמב"ם כותב מורה נבוכים (ב מ ה), שלפעמים יש לאדם איזה דחיפה לעשות משהו גדול וד' עוזר לו, כגון להציל עדת צדיקים מעדת רשעים, כגון השופטים, כגון משה רבינו שהרג את המצרי, אבל הוא הרג את המצרי והציל רק אחד! לא. הוא נקט עמדה עקרונית. ואחר כך הוא הציל בנות יתרו, אבל זה כמה בנות! לא משנה, זה עיקרון. ודוד הציל את הצאן מהדוב והאריה. מה זה קושר? הצאן זה עדת צדיקים? לא, זה עניין עקרוני. הוא הסתכן להציל את הצאן. או שאתה רועה צאן או שלא, אם כן, אתה מציל את הצאן. וכן דוד המלך הרג את גולית. איך עשה זאת?! כל העם עמד ופחד כולל המלך, והוא לא פחד. הוא למד זאת כשהציל את הצאן. הכבש הוא חלק מהצאן וצריך להציל אותו. זו עמדה עקרונית. כך גם לא נכנעים לטרור זה עקרון. אלא טרור מכים, זו השפה שהם מבינים.

עיני העולם מופנות אלינו. כמו שהרב אבישי אמר לי לפני הראיון, לגבי מעלות, שהיו המון הרוגים, אבל כל העם אמר: סוף סוף פעם ראשונה שיודעים לטפל! לכן ודאי הכבוד הלאומי הוא יותר חשוב מבעיה פרטית של אדם פרטי, אבל הבעיה הפרטית במקרה זה היא הכבוד הלאומי, לכן כולנו מחזקים את משפחת גולדין, "משפחה זהב", וכולנו איתם במאבק הזה.

פולמוס שליט

הרב שלמה אבינר

"העסקה היא ביטוי של סולידריות, של אהבת ישראל, של מוכנות לשלם כל מחיר בשביל אח", מציין הרב אבינר ומוסיף "עם זאת, 'כוונתך רצויה אך מעשיך אינם רצויים'. כבר אמרו חכמים במסכת גיטין מה ע"א, שאין פודים את השבויים יתר על כדי שוויים. שם מדובר בדוחק כספי, ואצלנו מדובר בדוחק של רצח נפשות".

אם אכן מדובר בפיקוח נפש מובהק, איך ייתכן שהתקבלה החלטה כזאת, מתוך התייעצות עם הגורמים הביטחוניים בלבד?

"אני לא יודע את כל הנתונים. אני לא יודע כמה מהאסירים הפכו לסייענים, או כמה ראש הממשלה עשה פה איגוף שמאלה כדי שיוכל אחר כך לעשות איגוף ימינה, יש אומרים שכל העסקה הזו נועדה לפייס את מצרים. אני לא יודע הכל. מה שאני אומר מבוסס על הנתונים שבידינו. כמו שאומר כל פיזיקאי, כשהוא מנסח חוק פיזיקלי: "על יסוד הידיעות שבידינו". אם ידיעותינו תתרבינה, יכול להיות שנגיע למסקנה אחרת, אבל זאת לא העבודה שלי. העבודה שלי ושלנו היא להסביר מהו הצו המוסרי, האחראי".

האם התמיכה שקיימת בציבור כלפי העסקה מעידה על בעיה בתפיסה שלנו? על העדפת הרגש על פני השכל?

"שחררו את גלעד שליט בכל מחיר, בגלל היחס הרגשי העמוק כלפיו. אבל איננו עושים טובה לאדם אחד על חשבון אדם אחר. אם אדם רוצה לקפוץ על רימון כדי להציל את חברו, קדוש ייאמר לו; אבל הוא איננו יכול לזרוק את חברו על הרימון. את הדין שאין פודים את השבויים יותר מכדי שוויים, מנמקים במשנה - "מפני תיקון העולם". לא דואגים רק להווה המייד העכשווי, אלא לעתיד, לתיקון החברה כולה".

כעת לאחר שהעסקה התבצעה כיצד יש להגיב כלפיה?

פדיון שבויים של העולם

הרב רפאל שנוור

מצוות פדיון שבויים מוגדרת בגמרא (ב"ב ח. ט.) כ'מצוה רבה', וכן פסק הרמב"ם (מתנו"ע ח, י):

'ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות, והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר על לא תאמץ את לבבך ולא תקפוך את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך, ובטל מצות פתח תפתח את ירך לו, ומצות וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך, והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו, ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים'.

וחדוש גדול מצאנו בדברי רבינו בחיי בס' כד הקמח (בע' צדקה) שלמעשה יציאת מצרים היתה פדיון שבויים אחד גדול, פדיון שבויים המוני, וכך הוא כותב: 'ואפשר לומר כי לגודל המצוה שבח הקדוש ברוך הוא את עצמו בה בדבור ראשון של אנכי הוא שאמר (שמות כ) אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו' ולא אמר אשר בראתי שמים וארץ כי רצה להזכיר המצוה והוא מצות פדיון שבויים של ס' רבוא יותר מן הפלא העצום של בריאת העולם והוא יתברך צונו והלכת בדרכיו'.

ולמעשה הדברים מפורשים בפסוקים שמשמשים בשורש פ.ד.ה. ביחס ליציאה ממצרים:

'וַיִּפְדֶּה מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פְּרַעֲוֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם' (דברים ז, ח) 'אֵל תִּשְׁחַת עַמְּךָ וְנִחַלְתָּ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגִדְלָךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה' (שם ט, כו) '...ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדֶה מִבֵּית עֲבָדִים' (שם יג, ו) 'וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ' (שם טו, טו).

והדברים צריכים ביאור מדוע מכונה כך יציאת מצרים, שהרי משמעות השורש פ.ד.ה. היא תשלום תמורה, כמו שאת הבכור פודים בכסף שהיא התמורה שמגיעה לכהן לו הוא היה שייך, וכן פדיון מעשר שני הוא תשלום התמורה לגבוה של פירות מעשר שני שיוצאים לחולין. וכך גם פדיית עבד הוא תשלום לאדון של תמורת העבד שבגינה הוא יוצא לחופשי. ואולם ביחס לעם ישראל במצרים בשלמא אם הכוונה שרשב"ע פדה אותנו מעבדות מצרים (כמו שמשמע בחלק מהפס' הנ"ל שהפדיה מתיחסת לעבדות)

"אין תועלת לבכות על חלב שנשפך, אלא צריך לשמוח על החלב שניצל. דיברתי עם משפחות שקרוביהם נרצחו בידי מחבלים, והם אמרו: התנגדנו לעסקה, ואמרנו את דעתנו, אבל עכשיו אנחנו מקבלים את זה. אפשר להמשיך הלאה ולקוות שלא נינזק, ואולי אף נרוויח. נרוויח מכך שחלק מהמחבלים המשוחררים משמשים כסייענים, ומכך שהעסקה מחזקת את מצרים שמדינת ישראל מעוניינת בקשר איתם. כמו כן העסקה גרמה לחמאס להרים את הראשים, וכשחמאס שולט זה מכשיל את הקמתה של מדינה פלסטינית, ועוד. האידיאל הוא כמו שאומרים המתמטיקאים: אחד שווה אחד. אבל אחרי שהדבר נעשה - ה' יודע מה הוא עושה. כך כתב רבנו הרצ"ה ב"לנתיבות ישראל": 'הדיעבד שלנו הוא הלכתחילה של ריבוננו של עולם'."

"שאל אותי אדם טרם ביצוע העסקה, האם יש לברך ברוך דיין האמת או שהחיינו?"

אמרתי לו לברך שתי ברכות: שהחיינו על הצלת אח וברוך דיין האמת על שחרור המחבלים. אבל עכשיו, אחרי מעשה, צריך לברך שהחיינו. "הרב אבינר מציין עוד כי עם ישראל לא מקפיד על הציווי של חכמים בנוגע לפדיון שבויים. "ההלכה הזאת של חכמים שאין פודים שבויים, עם ישראל לא שמר עליה. עם ישראל תמיד פדה שבויים בכל מחיר. אז צריך לשמוע בקול דברי חכמים, אך אם אלה הדברים שבהם איננו שומעים בקולם, אשרינו. אשרי העם שאלו הטעויות שלו".

לכן, שמא יש לבאר הענין בשילוב שני הפירושים של חז"ל ושל הנצי"ב, והיינו שבאמת כל מטרתה של המלחמה במלכים לא היתה רק על מנת לשחרר את לוט, שאם כן מדוע בכלל רדף אחריהם כל כך רחוק צפונה? ועוד שלא היה צריך להכות את כל ארבעת המלכים שהיו כל אחד במקום אחר ודי היה בפגיעה במלך ששבה את לוט? ועוד מדוע רץ לשחרר את כל חמשת המלכים כמו בא ברמב"ן? ועוד שמצאנו שבסוף המלחמה ה'הושוו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין' (רש"י יד, ז) וזה ודאי לא היה נצרך לשחרור לוט.

אלא ודאי שהיה במרדף הזה תכלית נוספת שקשורה למגמה הכללית של 'מעשה אבות סימן לבנים'. והיינו כמו שפתח הרמב"ן בתחילת פרשיית מלחמת המלכים (יד, א) שכולה נועדה להוות 'מעשה אבות' כנגד ד' המלכויות: 'המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכויות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם, וישיבו כל שבותם ורכושם. והיה הראשון מהם מלך בבל, כי כן העתיד, כדכתיב (דניאל ב לח) אנת הוא רישא די דהבא'. ובהמשך לכך - הלא הייעוד של ארבע המלכויות הוא 'ורוח אלוקים מרחפת על פני המים - היא מלכות מלך המשיח'⁵ - אם כן גם כאן התכלית של כל המלחמה היתה להגיע ל'עמק המלך' (יד, ז) שפרש"י: 'ומדרש אגדה: עמק שהושוו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין'. וכן בסוף המלחמה כשציינו את הנצחון מופיע 'מלך שלם' שכלל לא היה שייך למלחמה הזו ואברהם אבינו נותן לו מעשר ופרש"י והרמב"ן (יד, ח): 'והרמז לאברהם מזה, כי שם יהיה בית אלהים, ושם יוציא זרעו המעשר והתרומה, ושם יברכו את ה'.

והנה ה'מעשה אבות' כ'סימן לבנים' של אברהם אבינו מתחיל כבר בעצם ההליכה שלו בארץ ישראל מיד עם כניסתו בה - וכמו שדרשו ז"ל (בב"ב ק.): 'קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה - ... משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר ליה הכי, כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו'.

2 כאמור הן לפי חז"ל והן לפי הנצי"ב מוכח שאלמלי סיבה חיצונית אברהם היה ממשיך את המרדף צפונה, מצד שני הרי בסוף שחרר את לוט למרות שלא המשיך את המרדף. מכאן מוכח שהמרדף לא היה רק בשביל לשחרר את לוט אלא לשם מלחמה באויב גרידא.
3 זה לשונו: 'כי אברהם בשונו הביט בבור ההוא, כי חפץ להציל המלכים ולהשיב להם רכושם' (יד, י).
4 ו"כ בחי' הרי"מ (עה"ת לפי וירא עמ' כג): לגבי המעשה של אבימלך וז"ל: 'ענין אבימלך הי' נגד ד' מלכויות, ר"ת א'דום ב'בל י'ון (מ'די) והועיל בזה שיהי' נוח אח"כ לבניו, כמ"ש ז"ל באברהם שאמר הקב"ה שיכבוש הדרך שיהי' נוח לכבוש לבניו'.
5 ז"ל המדרש (ב"ר ב, ד):

ר'ש בן לקיש פתר קריא בגליות: וְהָאֲרָץ הַיְתֵרָה תְהִי - זה גלות בבל... וְנָהֹוּ - זה גלות מדי... וְחָשְׁףָהּ - זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן... על פני תהום - זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום... וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֵף - זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאת אמר (ישעיה יא) ונחה עליו רוח ה',

באיזו זכות ממששת ובאה, המרחפת על פני הַמַּיִם - בזכות התשובה שנמשלה כמים' וכו'.

ניחא, אך בחלק מהפס' הפדיה מתיחסת ליציאה ממצרים באופן כללי, ובפרט לפי מה שכתב רבנו בחיי שייציאת מצרים היא פדיון שבויים גדול, זה דורש הסבר איזו פדיה יש כאן - וכי רבש"ע שילם איזו תמורה למצרים שבתמורתה שחרר אותנו משם?

פדיון שבויים הראשון בתורה

ולביאור הענין יש להתבונן בפדיון שבויים הראשון עליו מסופר בתורה והוא בפעולת השחרור של אברהם את לוט במלחמת המלכים: 'וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁפָּה אָחִיו וַיִּרְק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה עָשָׂר וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן' (בראשית יד, יד). הרקע להתערבות של אברהם אבינו היא המלחמה העולמית שניהלו ארבעת המלכים נגד החמישה שגררה לקיחה בשבי של כל אנשי סדום ובכללם לוט ומשפחתו. אברהם אבינו נחלץ לעזרתו ויוצא לשחרר אותו.

ואולם חז"ל עמדו על העובדה שהמרדף שלו הסתיים בן, כפי שמביא רש"י: 'שם תשש כחו, שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל' והיינו בימי ירבעם בן נבט. ובכלי יקר מרחיב את הדברים ומפרש שלכן לקח אברהם 318 חיילים שהוא כמנין אליעזר, משום שהיה ברור לאברהם שבדרך הטבע אין לו סיכוי לנצח את המלכים ובכל מקרה הוא בונה עלנס, אך הוא כן עושה השתדלות וההשתדלות שלו באה לידי ביטוי בלקיחה של מספר חיילים כמנין אליעזר שמורה על ציפייתו שהא-ליהיה בעזרו. והואיל וכל ההתגיסות של אברהם היתה בנויה על ליווי אלוקי, ממילא כאשר מסתלקת ממנו השכינה בן הוא מפסיק את המרדף כי אבדה לו הסיבה לנצחונו.

מה שדורש ביאור הוא שלכאורה הרבה מקומות היו בארץ ישראל שהיתה בהם עבודה זרה בתקופות שונות, ומדוע דוקא מקום זה גרם להסתלקות השכינה ולהפסקת המרדף?

והנה הנצי"ב הביא טעם אחר מדוע רדף אברהם רק עד דן: 'וירדף עד דן - דן הוא בקצה גבול צפוני של ארץ ישראל כידוע בגבולי יהושע ולא רצה אברם לרדוף אחריהם בעצמו חוץ לארץ ישראל'. ומשמע מדבריו שבעקרון רצה אברהם לרדוף אחריהם אפילו רחוק יותר אלא רק משום שהוא עצמו לא רצה לצאת מארץ הקודש, נאלץ לעצור ולהפסיק את המרדף. וגם פי' זה דורש הסבר מדוע לא רצה לצאת מהארץ והלא ממילא כבר יצא מארץ ישראל כשהיה רעב, וכל שכן כאן שיכול לצאת שהרי הוא לצורך מצוה - מלחמת

מצוה?

1 אמנם יש לפני כן עוד סיפור של שבי - לקיחת שרה ע"י פרעה בהגיעם למצרים, ואולם זה אינו לגמרי אירוע של פדיון שבויים: א. פרעה מבחינתו לא שבה אותה אלא לקחה לאשה ב. אאע"ה לא פדה אותה אלא הקב"ה חייב את פרעה לשחררה ג. התורה לא מגדירה זאת כשבי.

הנגבה מחקה והולך ומכוין כנגד ביהמ"ק⁸ - אברהם אבינו במלחמותיו חתר להופעת הקודש עד לשיא הקודש שבביהמ"ק.

לפי זה מובנת דרשת חז"ל שהמרדף נעצר בן מפני העגל שעתידים בניו להעמיד שם כיוון שהסיבה שירבעם בן נבט העמיד עגל אחד בן פירשו הרד"ק והרלב"ג (במ"א יב, כט) שהוא משום ששם גבול ישראל. ויש לברר את כוונתו שכיוון שמטרתו היתה למנוע מהעם לעלות לירושלים לביהמ"ק, הוא הורה בכך שאין צורך להגיע לעיר מקודשת, אלא השכינה נמצאת בכל ארץ ישראל וגם במקום הרחוק ביותר שלה כל עוד הוא בתוך הגבול גם שם היא נמצאת וגם לשם ניתן לעלות ולעבוד את הקב"ה. ויש להוסיף שתכלית זו היא קלקול חמור בהופעת הקודש בעולם - שכאמור אברהם אבינו נלחם על מנת שיופיע הקודש לדרגותיו - מקדושת ארץ ישראל הבסיסית ועד לקדושת ביהמ"ק המקודשת ממנה. ואילו ירבעם בהעמדת העגל מורה שאין דרגות בקודש וכל הארץ כולה קדושה ואין צורך להגיע לביהמ"ק כי אינו מקודש מגבול הארץ הרחוק.

לכן דוקא כשמגיע לעבודה זרה זו תשש כחו - כי נוכח לראות שיש מבניו שיתירסו כנגד מגמת כל מלחמותיו שנועדו להגדיר את גבולות הקודש ואת דרגותיו. ובזה עולים שני הפירושים של חז"ל ושל הנצי"ב למקום אחד - הואיל ותכלית מלחמת אברהם אבינו היתה אחת - להגדרת גבולות הקודש, גם נכון לומר שלא עבר צפונה מדן כי הוא מחוץ לגבולות א"י ואינו בכלל הקדושה, וגם נכון לומר שתשש שם כחו כשראה שעתידיה לקום שם עבודה זרה שכולה התנגשות בקודש שהוא מבקש להופיע בעולם.

לפי זה מקבל הפדיון שבויים של לוט מבט עמוק יותר. האירוע הנקודתי של השבי של לוט הוא שגרם לכל המהלך העולמי של אברהם סביב המגמה האלוקית משיחית של מפעל בניו בעולם. זו למעשה הפדיה שפדה את לוט. כשם שפדיון בכור ומעשר שני הוא קבלת תמורה, וכן פדיה של שבויו הוא החלפת השבויו בתמורה כספית, כך בפדיה של לוט מתקבלת "תמורה" רוחנית של שדרוג מפעלו האלוקי של אברהם אבינו בעולם.

ממילא גם יציאת מצרים, שהיא המשך המהלך האלוקי של מפעלם של עם אברהם בעולם, איננה רק מהלך נקודתי של שחרור עבדים משבי אדוניהם, אלא זהו מהלך עולמי של פדיון לאנושות כולה משום התמורה והברכה הגדולה המתקבלת על ידי השראת השכינה על עם העבדים שיצא לחירות. יציאת ישראל ממצרים תשאר לעד האביב של העולם כולו (מגד ירחים למן הרב).

8 המהר"ל בגו"א (ס"ק כב) מבאר שהמקור הוא משום שהנגבה רומז לביהמ"ק חז"ל: 'בדרומה של ארץ ישראל. אף על גב דבית המקדש באמצע ארץ ישראל, כיון שהוא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל (יהושע ח, טג), נקרא ירושלים בחלק דרום, על שם החלק שהיא בו. אף על גב דעדיין לא נחלק ארץ ישראל, נקרא על שם הסוף כדאשכחן בכמה דוכתי'.

עלך ידי הליכתו הכשיר בפועל את הארץ להכבש לבניו⁶. וזו מגמתו הכללית של אברהם אבינו אחרי שנצטווה ב'לך לך' ושהובטח לו זרע רב - שכל פעולותיו להכשיר את המציאות למה שבניו ירשו בפועל. וכך גם התיחס למלחמה העולמית. אמנם לכתחילה המלחמה לא נגעה בו ולכן לא התערב בה, אך כאשר נשבה בן אחיו והדבר נגע בו' הבין שרשב"ע מורה לנצל את המהלך הזה גם כן ליצירת 'מעשה אבות' עבור בניו. לכן מתגייס אברהם למלחמה לא בכדי לפתור את בעייתו הפרטית ולשחרר את בן אחיו אלא כדי לעשות 'סדר עולמי' חדש שישרת את התוכנית המשיחית לבניו. והסדר הזה נעשה על ידי שכובש ונלחם ממש שהוא יותר מאשר הליכה בעלמא ותכלית כל מלחמותיו אלו היו להכשיר את הארץ לירושת בניו.

לפי זה מובן מדוע היה המרדף דוקא עד דן ולא מעבר לזה לפי שלא היה לו ענין לצאת לחו"ל כי כאמור כל מטרתו היתה רק להכשיר את כיבוש הארץ לבניו ומה לו עם חו"ל, ובזאת מובנים דברי הנצי"ב היטב. והנה התכלית של כיבוש וירושת הארץ איננה סוף דבר. כי גם כל ענין ירושת הארץ היא אמצעי לתכלית נעלה יותר שעניינה הופעת הקודש בעולם.

מפעלו זה של אברהם אבינו ניכר על רקע המגמה שהיתה בעולם עד לדורו - בניגוד לעשרה דורות מאדם הראשון עד נח שחיפשו את האלוקות מחוץ למציאות של העולם הזה: 'אתה הוא עד שלא נברא העולם', הרי שהחל מנח המגמה התהפכה והאנושות מבקשת את האלוקות שמתגלה בתוך המציאות: 'אתה הוא משנברא העולם'. והאלוקות מסוגלת להתגלות בתוך המציאות מכח הארץ - כפי שמדוייק בדברי הכוזרי (א, צה) שמתאר את י' הדורות מנח עד אברהם לעומת י' הדורות מאדם עד נח בכך שמאברהם יש חיבור בין הדורות (אברהם אבינו קיבל מֵעֶבֶר סבו וכו' ע"ש) ועוד שמנח מתחילה הורשת הארץ וסגולת הארץ שהיא ארץ ישראל שבה הענין האלוקי מופיע ביתר שאת.

אם כן מגמת אברהם אבינו בכיבושי הארץ איננה סתם להנחיל אותה לבניו אלא לשרטט את גבולות אותה קדושה שהוא חותר לגלות בכל מפעלו בעולם של הקריאה בשם ה'. ולכן מובן מה שדרשו חז"ל (בב"ר לט, טז והו"ד ברש"י): 'ויסע אברם הלוך ונסוע

6 וכע"ז גם אצל יעקב אבינו בחלום הסולם (חולין צא):

'הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' (בראשית כח) - מאי רבותיה? אמר רבי יצחק: מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו, שתהא נוחה ליכבש לבניו'.

7 ובפרט לפי מה שחז"ל ביארו שלמעשה המלכים חיפשו את אברהם אבינו בעצמו אך טעו בלוט שהיה דומה לאאע"ה, או שחשבו להגיע לאברהם אבינו ע"י ששבו את קרובו כי ידעו שיצא לשחרר אותו - ז"ל הגמ' במס' כלה רבתי (פ"ג): 'תאנא ארבע מלכיות לא נתכוונו אלא בשביל אברהם... ולא שבו את לוט, אלא סבורין שהוא אברהם, שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו, ולא נאמר בן אחיו וכו'. לפ"ז ודאי שראה בזה אברהם אבינו סימן מובהק שהמלחמה הזו כן נוגעת לו.

פדיון שבויים תמורת מחבלים

הרב דוד כהן

פדיון שבויים יתר מכדי דמיהן

ההלכה קובעת⁹ כי אסור לפדות את השבויים ביותר מכדי דמיהם. בסוגיה במסכת גיטין הזכרו ב' טעמים בדבר. טעם א' כדי שלא להטיל עומס רב מדי על הציבור, טעם ב' כדי שלא לגרום לאויבים לנסות לשבות שבויים בתקווה לקבלת דמי פדיון גבוהים. ההבדל לדינא בין ב' הטעמים הינו במקרה שאדם פרטי מוכן להוציא מכספו שלו על פדיון אדם מסוים, כגון קרוב משפחתו, שאז טעם א' לא שייך אבל טעם ב' במקומו עומד.

לא הוכרע בסוגיה בגיטין שם איזה טעם הינו עיקר להלכה. ברם חלק מהראשונים (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א¹⁰, ועיין גם בביאור הגר"א יו"ד רנב ס"ק ו') סבורים שבעיה זו נפשטה במס' כתובות (נב' א'). שם דנה הגמרא בחיוב הבעל כלפי אשתו בנושא זה של פדיונה. מדיון זה מסיקים ראשונים אלו, שביחס לשאר קרובים שקירבתם פחותה בערכה ובחיוביה מיחס וחיובי הבעל כלפי אשתו, בהם הדבר פשוט שהוא אסור. ראשונים אחרים (רא"ש במסכת גיטין שם, "חידושים מכתב יד"י¹²) סבורים שאין להסיק כן מדברי הגמרא בכתובות הנ"ל, ולדעתם הדבר נשאר עדיין בספק.

באופן פשוט יוצא אפוא שביד האדם ניתנת הברירה אם אכן יוציא מכספו הפרטי לצורך הפדיון סכום כזה המוגדר בהגדרה ההלכתית "יותר מכדי דמיהם" 13. כך אכן נקט ב"חידושים המיוחסים מכת"י¹⁴. ברם בב"י (שם, ד"ה ומ"ש ואפילו אם

9 רמב"ם, הלכות מתנות עניים ח' יב', שו"ע יורה דעה רנב ד', בעקבות דברי המשנה גיטין מה, א.
10 בהוצאת מוסד הרב קוק ייחוס את החידושים המקובלים בדינו כחידושי הריטב"א, לרבנו קרשקש, ראה בהקדמת המהדיר הרב אליהו ליכטנשטיין שם, שנדפסה בראש הכרך.

11 הוצאת מוסד הרב קוק, לדעת המהדיר שם יש לייחסם לריטב"א והם חידושי המקוריים בניגוד לחידושי רבנו קרשקש שיוחסו לו בטעות, ראה הערתנו לעיל. בהוצאת "מכון ירושלים" מהדורת הרב א. שושנה נדפס ספר זה בדיוק תחת השם חידושי הרמ"ה, ואכן רוב הספר הם ליקוטים מדברי הרמ"ה.

12 עיין גם בדברי הר"ן שם, גם בדבריו יש מקום לבאר כן. בגוף כונת הר"ן ע"ב ב"י וב"ח שם. יש"ש (סי' סו'), שו"ת ברכה להחיד"א, המציין לדבריו בשו"ת חיים שאל (סי' לד'), ולשו"ת הרדב"ז (דפוס וינציא, סי' מ'). ועיין עוד לקט הקמח לר' משה חגיז (הל' צדקה, יו"ד רנב') ד"ה יבאר לשון הר"ן שצייין את שו"ת פרח מטה אהרן (ח"ב, ח'), מהריב"ל (ח"ג, סי' ז') תורת אמת (יו"ד, עה-עו'), שו"ת מהרש"ל (ז').

13 להגדרת המושג עיין פתחי תשובה שם ס"ק ה', המציין שהדבר שנוי במחלוקת הפוסקים בין המהר"ם מלובלין סי' טו' והרדב"ז בתשובותיו סי' מ'.

14 ראה הערה קודמת.

קרובים) סבור שאף אם ננקוט שהדבר לא הוכרע ושנוי במחלוקת הפוסקים, הרי שכאן מדובר בסוג ספק כזה שהמשמעות המעשית שבו היא לנהוג לפי הכלל "שב ואל תעשה". (על רקע זה ניתן להבין את דבריו בשו"ע יו"ד, רנב' ד' שם צטט את לשון הרמב"ם שהזכיר רק את הטעם הב' דלעיל, (אם כי דעת הרמב"ם עצמו ניתנת להתבאר באופן שונה), באופן כזה מבאר גם הב"ח את כוונת הטור), אלא שהב"ח (שם, ד"ה אין פודין לקראת סופו), ובעקבותיו הש"ך (המצטטו בס"ק ד') סבורים שאין הדבר נתון לשיקול דעת האדם.

החלפת שבויים

דברים אלו אמורים כאשר אדם ביוזמתו העצמית פודה מנכסיו שלו את השבויים ב"יותר מכדי דמיהם". אין בזה עדיין משום התייחסות לשאלה של הנוהג שהיה קיים בתפוצות ישראל בשעתו לפדות את השבויים שנמכרו לעבדים גם ביותר מכדי דמיהם. לשאלה זו נדרש הרדב"ז הטוען בתשובותיו (סי' מ', וסי' תצ"ח) שלא רק שאין הדבר אסור אלא אדרבה הדבר מהווה "מצווה רבה" ו"כל המרבה להתעסק בזה הרי זה משובח", יעו"ש נימוקיו.

בדורנו התעוררה בעיה זו בשנית ביתר חריפות, מפני הנוהג הבינלאומי של חילופי שבויים. הנימוקים שנאמרו בסוגיות הגמרא והפוסקים בנושא זה תקפים ואף ביתר עוז לנושא זה. שהרי המקובל הוא החלפת מספר מועט של שבויים תמורת מספר גדול בהרבה, כשברובם של המקרים מדובר על אנשים השפוטים על עבירות בעלי רקע בטחוני כך שקיים חשש סכנה בשחרורם.

שיטת הגר"ש ישראלי זצ"ל

על סמך בירור יסודות אלו בסיבת הדין של "אין פודין את השבויים ביתר מכדי דמיהן" עמד הגר"ש ישראלי זצ"ל במאמרו בנושא¹⁵. כהקדמה לדבריו, הוא דן בהלכה המאפשרת או אולי אף המחייבת, את הבעל לפדות את אשתו גם ביתר מכדי דמיה¹⁶. הנימוק הפשוט לכך הוא שמבחינה הלכתית "אשתו כגופו". ואכן כך נימקו התוס' במס' גיטין (שם, ד"ה דלא) וכ"כ גם הרא"ש (במס' כתובות, פ"ד, סי' כב') בשם הרמ"ה והסכים עימו. אלא מציין הגר"ש כי:

"הרא"ש המסכים כאמור עם פסקו של הרמ"ה, שהלכה כת"ק לחייב לפדות את אשתו (פעם ראשונה) גם ביותר מכדי דמיה, כתב בהנמקת הדברים זה לשונו: "... ומתני' דגיטין מיירי בשאר שבויים, אבל אשתו כגופו, וכמו שאדם יכול לפדות

15 תורה שבעל פה, ובספרו חוות בנימין סי' טז', "האם יש להיענות לסחטנות בפדיון שבויים ובני ערובה".

16 ראה על כך לקמן.

עצמו בכל ממונו אשתו נמי, כיון דחייב לפדותה בתנאי כתובה כמי שיש לה ממון דמי".

לא הסתפק הרא"ש בנימוק שאשתו כגופו, וכפי שכתבו התוס' שהו"ל "על עצמו לא תקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו", אלא הוסיף בו טעם שזה "כמי שיש לה ממון דמי", והיינו שזה נחשב כאילו היא עצמה פודה את עצמה, שהבעל מחוייב להעמיד לרשותה הממון מכח תנאי הכתובה שחייב עצמו בנישואיה. וכיוצא בזה כתב הרשב"א בגיטין בשם התוס': "דכל שפודה עצמו משל עצמו לא צריכא, דלא אסרו כולי האי".

באופן פשוט יש לומר שהרא"ש רק הרחיב וביאר את הרעיון הסברתי של התוס'. ברם, הרב ישראלי שם אינו מקבל תפיסה זו ושואל:

"ולכאורה צ"ע למה לי טעם זה, ולא מספיק הטעם ש"אשתו כגופו" שממילא גם כשנראה זאת כפדיון שהבעל עושה, מ"מ זה ניתן בידו, כיון שזה כאילו הוא פודה את עצמו". עכ"ל.

כתוצאה משאלה זו הוא עובר לדיון בדעת הרמב"ם ביחס לפדיון אשתו (הל' אישות יד', כג'). הרמב"ם נקט ביחס לפדיונה של האישה כשנשבת פעם שנייה, שהפעם אין מחייבים את הבעל לפדותה ביותר מכדי דמיה. והסביר בניגוד לפוסקים מסוימים (חלקת מחוקק, בית שמואל, ט"ז לאה"ע סי' עח', שנקט לשון הרמב"ם), שגם שהרמב"ם שנקט "אין חייבים", דבריו לאו דווקא, ואף יש איסור בדבר, כתוצאה מאי חיוב של הבעל. וסבור הגר"ש ישראלי שהעיקר כשיטת הפני"י בסוגייה בכתובות שם, שרק חיוב אין אך רשאי. לדעתו כן עולה גם מדברי הנימוקי יוסף שם. לאור האמור הוא ממשיך וכותב שם:

"ומעתה יתיישב יפה מה שהתקשינו בדברי הרא"ש שהוצרך להוסיף בדברי ת"ק דרשב"ג שסובר שחייב לפדותה אף בעשרה מכדי דמיה, שזה משום שהיא כפודה את עצמה, ולא סגי בטעם "אשתו כגופו", שהרי לפי הנ"ל, גם רשב"ג מודה בזה שאשתו כגופו ואעפ"כ סבר שמטעם זה עדיין אין לכופו לפדותה..." כי לדעתו "... לא נוכל להשתמש בנימוק זה ש"אשתו כגופו" רק כשהוא עצמו רוצה בכך, אלא שהיה מקום לעכב בעדו, כדרך שמעכבים בפדיון שבויים דעלמא, שלזה מספיק נימוק זה שלא נוכל לעכב בעדו. לכן הוסיף הרא"ש ונתן טעם אחר, שלדעת ת"ק מכוח חיוב תנאי כתובה שנתחייב לה, הרי זה כאילו היא פודה את עצמה, שמשום כך גם אם אין הבעל רוצה, חייב הוא לפדותה, שזה כאילו הפקידה בידו ממון לצורך פדייתה. ומה שהביא הרא"ש גם הנימוק שאשתו כגופו, זה נצרך לעניין אם נשבת פעם שנייה, שאז אין עליו חיוב מכוח תנאי כתובה, שמכל מקום אם רוצה בכך, אין מונעים בעדו שהרי זה כפודה את עצמו "דאשתו כגופו"... ועולה

מהדברים האמורים, שאם - למשל - יבטיח אדם את עצמו בחברת ביטוח תמורת תשלום שמשלם לה, שבמקרה של שבי יפדוהו בדמים מרובים; מאחר שבכגון דא, החיוב של החברה הוא כלפי האדם שהבטיח בה את עצמו, והם אינם אלא עושים שליחותו, רשאים הם ואף חייבים, לפדותו בכל ממון שהוא, כפי שחייבו את עצמם כלפיו תמורת התשלום ששילם להם עבור התחייבותם. ואין תקנת חכמים שאין פודים את השבויים אלא בכדי דמיהם מונעת זאת, שהרי באדם הפודה את עצמו אין שום הגבלות... ועל פי זה נראה, שמנקודת מבט זו, יש לראות את חובת המדינה בפדיון שבויי המלחמה. שכיוון שאלה יצאו למלחמה בשליחות המדינה ומטעמה, להגנת העם היושב בציון, הרי קיימת ועומדת התחייבות בלתי כתובה, אבל מובנת מאליה, שכל טצדקי שיש בידי המדינה לעשות (בגבולות סבירים שאינם פוגעים בביטחונה הכללי) כדי לפדותם במקרה שיפלו בשבי. וכשם שקיימת התחייבות מעין זו לדאוג לרפואתם והבראתם במקרה של פציעה ונכות, וכן לדאוג למשפחותיהם במקרה של הפגעים ח"ו במלחמה, כן לא נופל מזה החיוב לנקוט כל פעולה שהיא לשם הוצאתם מן השבי "דכולהו איתנהו בה".

וכיון שמה שהמדינה יכולה לעשות בזה הוא מכוח החיוב שקיבלה על עצמה, תמורת השירות שלהם, הרי אין זה אלא כאילו הם פודים את עצמם, שבזה כמבואר לעיל לא קיימת שום הגבלה, ולא שייך בזה התקנה שאין פודים את השבויים יתר על דמיהם" עכ"ד שם.

ברם כל הגישה הזו טעונה בירור שהרי היא מסתייעת על דיוק לא מוכרח בדעת הרא"ש¹⁷. כמו כן תפיסה זו אינה מקיפה את מכלול הבעיות בסוגייה¹⁸. וכן יסודה התבססות על דעתו היחידאית של הפני יהושע בהבנת שיטת הרמב"ם בניגוד לתפיסת רוב הפוסקים.

אמנם יש לקיים הדברים מצד אחר. כי מסתבר שכל תפיסה זו שנשלחו בשליחות המדינה ומטעמה, וזה עצמו יוצר את אותה התחייבות בלתי כתובה הנ"ל. וכתוצאה מזה נוצר נוהג בינלאומי של החלפת שבויים גם בסגנון כזה של הרבה תמורת מעט. א"כ י"ל שזה עצמו יוצר שאין כאן גדר של יותר מכדי דמיהן אלא זה גופא דמיהם¹⁹. אמנם לדברינו שאנחנו כורכים זאת עם גדר כדי דמיהן הרי י"ל שהדברים נכונים בחיילים היוצאים למלחמה בשליחות המדינה וכד'. אבל בדברים כגון התקפת מחבלים, בפשטות לא שייך כל זה.

כמו כן נחלקו המפרשים האם העיקר להלכה כדעת התוס' בגיטין (נח., ד"ה כל) הנוקט שכאשר קיימת סכנת נפשות פודין את השבויים גם ביותר מכדי דמיהן.

17 גם הרב א.י. כלאב במאמרו בתחומין כרך ד', התלבט בנושא.

18 ועמד על כך הרב ישראלי עצמו (עיין להלן).

19 ראה בספר תורת המדינה להגר"ש גורן זצ"ל, במאמרו פרק כט' "פדיון שבויים תמורת שחרור מחבלים", שגם הוא סוף דבריו שם נקט כעין סברת הגר"ש ישראלי זצ"ל בנושא.

כך סובר השדי חמד²⁰, ולדעתו זו דעת רוב האחרונים. ברם הגר"י הנקין שליט"א במאמרו "הצלת בני ערובה ופעולה צבאית"²¹, נחלק על כך. ברם נראה ברור שזה דין בפני עצמו.

אבל אם קיים סיכון בטחוני לשחרר מחבלים א"א להגדיר זאת כשווה ערך לכדי דמיהן. וגם אם נפסוק שבסכנת נפשות פודים יותר מכדי דמיהן הרי יש כאן צד שני למטבע, סכנת הנפשות הכרוכה בעצם השחרור ומסתבר שלא על כגון דא קיימת ההתחייבות הבלתי כתובה הנ"ל.

בשולי הדברים יש להעיר, דלכאורה יש מקום לבעל דין לטעון שכל סוגיית הגמ' עוסקת בענייני היחיד אבל אין להסיק ממנה למדינה שהנהגתה נובעת מכוח משפטי המלוכה ומהסתכלות כללית ושונה. לענ"ד אין פני הדברים כן. כי יעויין בדרשות הר"ן, הדרוש הי"א, שאחר שביאר את כל הנושא של משפט המלך והסמכות לפסוק הלכה בניגוד לדין הרגיל ובהתאם למציאות וצורך השעה, כתב שם שכיון שהשופט משועבד יותר למשפטי התורה מאשר המלך. דהיינו לשיטתו שסמכות הוראת שעה ביסודה שייכת למלך דווקא ולא לשופט, ומפני זה הזהירה התורה המלך וציוותה שיהיה לו ספר תורה שני "והייתה עמו וכו'", כלומר שמתוך שהמלך רואה שאינו משועבד למשפטי התורה כמו השופט צריך אזהרה מרובה לבלתי יסור מן המצווה ימין ושמאל ע"ש. ונלע"ד שיש להסיק מכאן תפיסה עקרונית שהבסיס צריך להיות משפטי התורה הרגילים, והם נקודת המוצא. על גביהם בא הנושא של משפט המלך לפי צורך השעה והדור.

20 בשו"ת דברי חכמים סי' עז'.
21 בשו"ת בני בנינים ח"א, סי' מג'.

